

«Я РІС І РОСТУ НА ФРАНКОВІ...»

(Рецензія на видання: *Льницький М. Іван Франко: антиномія природи і духу. Розвідки, інтерпретації. Львів: Аpriori, 2023. 264 с.*)

Юрій ГОРБЛЯНСЬКИЙ

Свого часу я не один раз задумувався над тим, що майже завжди найскладніше чомусь писати про близьких тобі людей, зокрема і про їхні інтелектуальні та творчі здобутки. Ото моє спостереження підтвердилося й тепер, бо переконався, як нелегко було розпочати роздум про чергову дослідницьку книгу й подиву гідну, як для українця, полііпостасну продуктивність Миколи Льницького, одного з найінтенсивніших голосів української словесності другої половини XX – XXI ст. Але цього разу перемогло інше відчуття: отой первісний застережливий відрух душі незагаймо примовк, щойно я розгорнув нову – франкознавчу – книгу визнаного майстра українського критичного, наукового, художнього й перекладного слова: заворожливий поваб пістету ще більше заповонив мене. Як і попередні десятки книг М. Льницького, новинка про Івана Франка відразу припала до душі фактурною опатністю і якоюсь неоясненою органічною природністю. Ще більше зрадив, коли моє першовраження від книги не видалося хибним навіть після того, як узаявся за її докладне перечитування (хоча з багатьма публікаціями мав нагоду ознайомитися раніше).

Ще до читання поставив собі запитання: чи випадково ця книга вийшла в серії «Споконвічна мудрість» й у видавництві мого давнього (зі студентських літ) приятеля Юрка Николишина – «Аpriori»? Й *apriori* виснував, що в тому все-таки нема жодної випадковості. Бо автор книги, дійсно, безсумнівний любомудр філології, майстер художнього й осмислювального слова. Кинутий набік примружено-усміхнений, злегка іронічний погляд автора на фото, яке поміщене на початку книги, наче запрошує до неспішної, статечної інтелектуальної розмови.

Одночасно неможливо не зауважити скрупульозної продуманості, концептуальної виваженості змістового наповнення й архітектоніки видання. Уже в анотації автор сигналізує нам, що книга «Іван Франко: антиномія природи і духу» не є традиційним монографічним дослідженням, а зібранням різноаспектних студій – «розвідок» та «інтерпретацій», написаних упродовж не одного десятиліття. Прикметно, що головні акорди її проблематики не завжди локалізовані в рамках окремої статті чи розділі, а дуже часто наче «мігрують» поза грані чітко накреслених кордонів тріадної структури книги – «паралелей», «інтерпретацій» і «відлунь». Перечитуючи окремі студії розділів, ловиш себе на думці, ніби автор подовкруг себе порозставляв численні дзеркала й завзято виловлює «сіттю» слів, гіпотез, аргументованих доказів різноманітні

змістові й формально-поетикальні домінанти, аспекти й нюанси неокрайого космосу Франкового життя і творчості. Тому не важко спостерегти, що глибинні «мелодії» кожної студії пульсують поміж альтернативами зацентованої в підзаголовку книги проблеми «природи й духу», а своєрідним фокусом більшості наукових «сюжетів», «сюжетних відгалужень», побіжних чи принагідних аспектів слугує праця, яку автор вивів поза рамці змістової тріади розділів і начебто свідомо наділив її функцією преамбули, своєрідного концептуального заспіву до всього жмутку проблематики своєї франкознавчої евристики. Саме тут, у найбільшій за обсягом статті «Все, що мав у житті...»: повість «Перехресні стежки» і лірична драма «Зів'яле листя» в світлі авторської особистості» дослідник наче законтурив ще в 1980-х роках тематико-проблемні домінанти Франкової творчості та пріоритетні вектори своїх майбутніх франкознавчих пошуків. Уже в зачині студії М. Ільницький наголосив, що в кожного великого письменника є твори, в яких із особливою повнотою відбивається його особистість: такими у спадщині І. Франка, на його переконання, і були «Перехресні стежки» та збірка «Зів'яле листя». Ота дивна міграція численних наукових «сюжетів» і проблем від тексту до тексту, які злитовують в монолітну систему авторитетний голос автора, справді творить своєрідну естетичну матрицю осмислення Франкових творчих шукань. Цікаво, інтерпретуючи художній світ І. Франка, науковець без зайвих мудрувань, сам постулює свій науково-теоретичний маніфест – концепт лейтмотивно-фокусної стратегії розпросторення дослідницької думки: «Шлях від конкретного факту до художнього образу переважно складний, проходить багатьма каналами опосередкувань, але ланки зв'язку дають себе виявити, іноді прориваються майже цитатно. <...> Без урахування елементів особистого досвіду І. Франка не можлива об'єктивна оцінка повісті «Перехресні стежки» з погляду проблематики твору, трактування персонажів – виразників різних суспільних прошарків тощо...» [2, с. 23]. Науковець послідовно саме в цій статті через аналіз текстових перегуків роману та збірки інтимної лірики систематизував колообіг тем і проблем, які в різних проєкціях і в різножанрових текстах апробував письменник, і передусім те, що автор сам «переживав і беріг у закутку душі» [2, с. 27]. Такий, начебто спрощений, автобіографічно-ментальний, психологічний принцип потрактування художньої творчості та світоглядних орієнтирів дав дослідникові численні естетичні й інтелектуальні ключі, за допомогою яких, наче рентгеном, він просвітлює й осягає значний корпус текстів, майстерно дешифруючи їхню змістову та естетичну специфіку.

Словом, перша стаття насправді виконує функцію своєрідного заспіву-камертону до всієї «симфонії» підсумкової книги франкознавчих розвідок М. Ільницького; науковець – із подиву гідною інтелектуальною пластичністю – витлумачує «силові поля» текстів, образів, світоглядно-біографічних і естетичних феноменів, декодує їхні «антиномії», які, за його ж філософським узагальненням, «з однаковою мірою переконливості доводять протилежні твердження» [2, с. 55]. Отож-бо і в *естетичних діалогах-«паралелях» між мистецькими світами* (Й. В. Гете та І. Франка – драма зболеного серця, фаустівський мотив, «лисячий» епос; А. Міцкевича та І. Франка – проблема валенродизму, апостазії, ренегатства та споріднений, на переконання науковця, мотив – «наймів у сусідів»;

Ф. Достоевського та І. Франка – поєдинок із собою, двійництво як засада розбудови тексту; І. Франка та Г. Хоткевича – кризь призму ментальної специфіки бойка й гуцула), *і в інтерпретаційних студіях* (міфологічна основа Білого й Чорного велетнів в оповіданні «Як Юра Шикманюк брів Черемош»; зміїна символіка в творах І. Франка та В. Щурата; відчитування теоретичних аспектів «Майових елегій»; концептуальне моделювання образу М. Пашкевича у Франковій ліриці; варіанти фольклорної балади про перевізника та їхні змістові конотації), *і в численних* – з огляду на викладову специфіку – «*відлуннях*» (про провідні акорди праць західноукраїнських франкознавців міжвоєнного двадцятиліття – історіографічно-культурологічна передмова до антологічного збірника «Іван Франко у критиці: західноукраїнська рецепція 20-30-х років ХХ ст.», який вийшов друком у видавництві Львівського університету 2010 р. в упорядкуванні професора М. Ільницького); про соціокультурний феномен «в наймах у сусідів» та франкознавчі «експерименти» Якіма Яреми; про монографію Б. Тихолоза «Психодрама Івана Франка в дзеркалі рефлексійної поезії» – в аспекті неможливості остаточного збагнення «моторошних видив осінніх ночей» із Франкового диптиху «Із дневника»; про красназвучу пішу мандрівку («слідами Івана Франка на Бойківщині») по Турківщині, зокрема в села Дидьова й Лімна на річці Сян; про голосні перипетії з фальсифікатом під І. Франка «Папі в альбом», які «доінтерпретував» в останніх акордах завершальної мемуарно-аналітичної силуетки про Тараса Франка, та про подібне й відмінне в натурах сина й батька) – франкознавчі пошуки М. Ільницького вражають неповторною технологією літературознавчого письма. Свої літературно-критичні та літературознавчі розмисли він пише дуже доступно, легко сприйнятною мовою, проте саме такою дискурсивною манерою досягає стереоскопічної вичерпності осмислення розмаїтої проблематики. Тексти М. Ільницького, як ми вже зауважували, оповиває дуже особлива аура – під час читання складається враження, наче перебуваєш в атмосфері зичливої, безпосередньої інтелектуальної бесіди.

Ось як, скажімо, учений розпросторює теоретичні засновки проблеми на початку статті «В наймах у сусідів» як соціокультурний феномен»:

«...Найми у сусідів можуть вирости до рівня національної драми. Принаймні сьогодні в таких наймах перебуває приблизно сім мільйонів українців. І найми ці бувають різними: від інтелекту науковця чи таланту митця до сексуального рабства жінок. Поняття наймів, з іншого боку, можна назвати метафорою нашого часу – епохи суцільної глобалізації та міграційних процесів, коли стираються грані географічних кордонів, соціальних систем, відбувається перебудова культурних парадигм. Мої міркування, звісно, не охоплюватимуть такого широкого спектру проблем, вони стосуватимуться тільки окремих аспектів українсько-польських культурних аспектів, які все-таки виводять на ширший простір, що містить у собі внутрішню контрверсійність, у психологічному плані породжують певну, іноді й доволі помітну психологічну реакцію» [2, с. 209].

Кажучи популярним словом часу І. Франка, маємо виразний приклад органічної легкості гармонійного поєднання складного понятійного апарату з глибокою логічністю та прозорістю висвітлення непростой філософської проблеми з виходом на сучасний ідеоконтекст.

До речі, саме таку призму рецепції збірника статей у ґрунтовному синтетичному вступному слові «Франкознавчі студії Миколи Ільницького» запропонувала знакова франкознавиця сучасності професорка Ярослава Мельник. Науковиця також звернула увагу на проникливості й вишуканій естетичності «прецікавих знадобів і причинків» М. Ільницького, а також на всюдисущій Франковій присутності, «густій помаркованості <...> ледь чи не кожної більшої студії» вченого, який, мовляв, «завжди *semper tūo* в майстерні Франкового критичного слова» [2, с. 9–10]. Урешті, про свою вдячність І. Франкові автор книги зізнається в численних інтерв'ю (І. Денисюкові, В. Брюховецькому, онукові Данилу) та в автобіографічних імпресіях «Замість “*curriculum vitae*”», де стверджує, що поряд із «першою естетичною школою» – народною (материною) піснею, найбільше вчився в І. Франка. Своєю черговою книгою М. Ільницький, член-кореспондент НАН України, заслужений професор Львівського університету, укотре підтвердив репутацію «абсолютного майстра форми», який, за влучною характеристикою славної пам'яті професора І. Денисюка, глибоко обізнаний із різними методами й методиками літературознавчого дослідження, «усе вивчив, про все подумав і має власний погляд на можливості й межі кожного з них» і без крикливої псевдонауковості, із її «туманністю стилю й ускладненістю термінології» [1, с. 223–224] заповзятливо та, що важливо, успішно відкриває таємниці Франкового художнього й інтелектуального всесвіту.

Отже, цей підсумковий збірник франкознавчих розмислів М. Ільницького, результат глибокощирого захоплення особистістю І. Франка, упродовж тривалого часу слугуватиме за приклад наукової сумлінності, за еталонний зразок для виховання нових поколінь знавців літератури, адже читання таких книг сприяє випрацюванню й відточуванню індивідуального почерку, заохочує до віднайдення оригінальних «сюжетів» у власних естетико-літературознавчих шуканнях.

Список використаної літератури

1. Денисюк І.О. Індивідуальність критика // Денисюк І. О. Літературознавчі та фольклористичні праці: у 3 т., 4 кн. Т. 1. Літературознавчі дослідження. Кн. 1. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2005. С. 217–225.
2. Ільницький М. Іван Франко: антиномія природи і духу. Розвідки, інтерпретації. Львів: Априорі, 2023.

Юрій Горблянський – кандидат філологічних наук, провідний фахівець Інституту франкознавства Львівського національного університету імені Івана Франка (вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна).

Yuriy Horblyans'kyi – Cand. Sc. (Philology), Chief Research Associate, Ivan Franko Studies Institute, Lviv Ivan Franko National University (1 Universytetska Str., 79000, Ukraine).

E-mail: yuriy.horblyanskyi@lnu.edu.ua

Дата подання: 20 січня 2024 р.